

UČILNA ZIDANA

Splošna šolska naredba, sprejeta 1774. l. na Dunaju, predstavlja prvi avstrijski osnovnošolski zakon oziroma rojstvo splošnih državnih šol v habsburških deželah. Marija Terezija je torej tudi Slovencem zapovedala prvi šolski red. Do tedaj je bilo izobraževanje prostovoljno in v privatnih rokah. Zakon je določil splošno šolsko obveznost za otroke od 6. do 12. leta. Določil je tudi, da se na podeželju ustanovijo trivialke, enorazredne šole za poučevanje branja, pisanja, računanja, verouka, posvetne morale in osnovnih pojmov gospodarstva, večjim mestom je namenil glavne šole, Ljubljani, glavnemu mestu pokrajine, pa vzorno štirirazredno šolo, imenovano normalka.

Zakon je naletel na godrnjanje pri fevdalcih in duhovščini, saj so se bali izobraženih podanikov, poleg tega pa je ustanavljanje šol za njih, torej za vse, ki so tvorili lokalno oblast, pomenilo veliko finančno breme, kajti država (ne prvič, ne zadnjič) ni zagotovila virov, ki bi bili za izvajanje zakona potrebni. Težave so bile tudi z učitelji, ki jih je bilo samo za vzorec. Zato je »Splošna šolska naredba« zelo po polževo prepričevala slovensko deželo. Gotovo tudi zaradi tega, ker ni predvidevala nobenih nevšečnosti za tiste lokalne oblasti, ki je niso ubogale. Šola je bila torej še vedno prostovoljna za učitelje in učence.

1805. l. je država obelodanila nov zakon »Politična šolska ustanova nemških šol«, ki je ustanavljanje šol uzakonil. Trg Mokronog naj bi ustanovil trivialko.

Kdaj in kako je v tej smeri narejen prvi mokronoški korak, ni natančno znano. Vlado Schmidt je pri raziskovanju zgodovine šolstva in pedagogike na Slovenskem izbrskal omembo mokronoškega učitelja, ki je leta 1782 za poučevanje prejel 18, za cerkovniško službo pa 24 goldinarjev. Torej podobno kot drugje po deželi: cerkovnik je bil hkrati tudi učitelj, ne glede na to, ali je imel kaj pedagoškega znanja. Bolj pomembno je bilo, da je bil, kot cerkovnik ali organist ali oboje skupaj, gmotno za silo že preskrbljen. Pouk na tej ravni je potekal domala tri desetletja. Mokronožani so se v tem času zanesljivo trudili, da bi čim več otrok prišlo do izobrazbe, navsezadnje jih je v to priganjal takratni položaj trga. In ko jim je država najprej z enim, nato še z drugim zakonom odprla možnost, so jo gotovo hoteli udejaniti. O tem priča tudi pismo, ki so ga 12. avgusta 1806. l. poslali nadškofovskemu ordinariatu.

»Prečastiti,

visoko učeni milostljivi gospod!

5-tega dne preteklega meseca julija je na moje prigovarjanje že 6 meščanov prosilo pri oskrbniku gospostva za ustanovitev normalne šole, hkrati s prošnjo, da če naj bi bile kake okoliščine, ki so protivne, prosimo za vse primerne odgovore. Vendar ni nobenega odgovora, in ni niti s strani gospostvenega oskrbnništva niti od (častitega) župnika upanja za ustanovitev normalne šole, vsi meščani bi radi imeli šolo. Milostni gospod, potem ko je trg Mokronog edini nesrečni kraj v cesarskih deželah, da ne bi imel šole za mladež. V imenu naslednjih meščanov: Gutman-a, Šušter-ja, Drmota, Strela, Smrekarja, Usenika in vsega mokronoškega trga prosim za ustanovitev normalne šole, ker ni nobenega pribežališča kakor pri Vaši milosti, more milostjivi gospod ukreniti, da bi naši otroci dobili pouk, da bi postali sposobni meščani. V tolažilnem upanju pričakujemo od vaše milosti podpore, decina mladostna molitev naj bo plačilo za vaše milosti, sami smo v spoštovanju.

Vaši milosti najudanejši Janez Šušter v imenu vseh meščanov.«

Tako meščani oziroma tržani, kar pa je bilo premalo, saj mokronoško gospostvo in občina Mokronog nista zmogli ustvariti sklada, ki bi zadostoval za izgradnjo šolskega poslopja in zagotovil učitelju redne dohodke. V takih primerih je zakon dovoljeval, da se v sklad vključi tudi cerkveno premoženje. Mokronoška župnijska cerkev je bila bogata.

Največje prihodke je dobivala od prodanih njiv. Kupnina je namreč dotekala v obrokih, ki so bili obteženi z visokimi obrestmi. Tako je urad v Novem mestu, pri katerem je trg zaprosil za pravno pomoč, izračunal, da mokronoška župnijska cerkev lahko samo s temi obrestmi zagotovi potreben denar za izgradnjo šole in za učiteljevo plačo. Po istem zakonu (in izračunu) je bila cerkev dolžna financirati še gradbenega mojstra, občina pa poskrbeti za nekvalificirano delovno silo in navoziti gradbeni material, medtem ko je mokronoškemu gospostvu izračun odrazil le strošek za apno. V tej situaciji je bilo odločeno, da za šolske potrebe ne bodo gradili nove stavbe, temveč le dogradili in popravili cerkovnikovo hišico, ki je stala pod gradom blizu cerkve. Dela so stekla in trg je 1808. l. dobil šolsko poslopje z dvema sobama in vežo. Manjša soba je bila namenjena učitelju za stanovanje, druga, ki je merila približno 5m x 4m in bila 2m visoka, je bila učilnica. V njej so postavili 8 šolskih klopi in leta 1808 je vanje sedlo 22 šolarjev, čeprav je bilo v Mokronogu 54 šoloobveznih otrok.

Hkrati z gradbenimi deli so odgovorne pestile tudi kadrovske brige. Organist in cerkovnik Janez Zvek, ki je do tedaj poučeval mokronoško šolsko mladež, je bil premeščen v Šentjernej. Na javni razpis se je prijavil samo Matija Tomšič z Dobrega Polja, ki pa ni imel ustrezne izobrazbe. Novega kandidata, Franca Malenška, so poiskali na Raki in ga 28. junija 1808 pogojno sprejeli: če se bo izkazal z delom, bo naslednje leto potrjen. Nadaljevanje njegove zgodbe ni znano. Verjetno ga je nasledil Štefan Strnad, za katerega se ve, da je bil 1814. l. iz Mokronoga premeščen v Kranjsko Goro. Kot provizornega učitelja so nato septembra 1815. imenovali Gašperja Pevca, ki je bil še istega leta, 2. novembra, z dekretom postavljen za prvega učitelja v Mokronogu.

Leto 1808 tudi šteje, vsaj za praznovanje jubilejev, kot začetek osnovne šole v Mokronogu. Podatek pa drži samo na pol, kajti ni znano, kdaj je deželno glavarstvo tudi uradno potrdilo mokronoško šolo; verjetno šele 1809. leta.

Bitka za boljšo šolo, ki se je začela s prvim "mežnarjem", pa je, ne glede na uradne postopke, tekla naprej.

3. januarja 1809. l. je krajevni šolski preglednik Janez Šušter, ki ga že poznamo kot podpisnika pisma nadškofijskemu ordinariatu, vendar je bil takrat še trški ranocelnik, naslovil prošnjo na cesarski Dunaj. Globoko je potarnal, kako je pred tem že na vseh možnih krajih razložil, da je šolsko poslopje premajhno in da ima učitelj ušivo plačo, vendar je povsod naletel na razumevajoče obraze in zaklenjene blagajne. V prošnji je še z grenkobo dodal, da povsod drugje, v mestih in na podeželju, veliko bolje skrbijo za šolo kot v Mokronogu, čeprav je temu kraju šola več kot potrebna, saj nanjo čaka 300 šoloobveznih otrok. Šolski preglednik je ob koncu trg malo opravičil, ko je zapisal, da je za nemogoče razmere kriva tudi revščina tukajšnjega prebivalstva. Cesarskemu dvoru je zato predlagal, da bi za ureditev mokronoških šolskih prostorov in povišanje učiteljeve plače morali poiskati denar kje drugje.

Cesar ni odpisal, kajti 1809. l. so bile ustanovljene Ilirske province, oblast se je zamenjala, mokronoške šolske reve pa so ostale prej ko slej mokronoške. In učitelji so se še naprej trudili v premajhnih prostorih za premajhno plačo. Poleg že imenovanih se omenjata še Martin Novak in Filip Avsec.

Po odhodu Francozov je bila mokronoška šola še vedno enorazredna in tudi pouk se je še vedno odvijal v premajhnem prostoru.

Šolski nadzornik Šušter je 8. julija 1815 spet napisal prošnjo za izboljšanje razmer. Tokrat jo je poslal na kresijski urad v Novo mesto. Svetuje, da bi bilo najbolje, če bi šolsko poslopje vrnilo cerkovniku, šolo pa prestavili v kaplanijo, kjer sedaj stanuje cerkovnik. Kaplanija je na samem, pouk bi bil v prvem nadstropju in učenci bi bili tako manj moteni. Zapiše tudi, da šolo obiskuje komaj tretjina šoloobveznih otrok, največ zato, ker starši ne zmorejo stroškov za šolnino in za knjige.

Janez Šušter očitno ni bil zgolj uradniško zavzet za stvar. Kresiji je celo predlagal

načrt, kako bi mokronoške šolske stiske rešili brez poseganja v državno blagajno. Takole si je zamislil. Grajska gosposka je imela v prejšnjem sistemu pravico, da ob Jernejevem sejmu na Žalostni gori pobirala stojnino (takso za postavitev stojnic). Po novem so ji bili ti dohodki vzeti, ker je država dodelila to pravico trgu. Denar, ki so ga grajski navzlic temu še vedno in protizakonito pobirali, naj bi preusmerili v trško blagajno, namensko za potrebe šole. Predlagatelj je bil prepričan, da bi na ta način v nekaj letih lahko pridobili še eno učilnico, poravnali šolnino za revne učence, nabavili potrebne učne knjige in izboljšali učiteljevo plačo.

Kresija je odgovorila 26. septembra 1815 in ukazala grajskemu oskrbniku, da sporazumno s šolskim preglednikom odpravijo pomanjkljivosti v šoli. Takoj naj začnejo z najnujnejšimi deli in ko bodo opravili, naj pošljejo natančno poročilo o porabljenih sredstvih. Hkrati naj predložijo tudi seznam stroškov za nabavljene učne knjige in za šolsko tablo. Istočasno je kresija zahtevala še podrobno poročilo o neplačanih šolninah.

Vendar vse skupaj ni kaj dosti zaleglo in šolski preglednik je pošiljal kresiji nova poročila in prošnje. Kresija je zato zahtevala poročilo še od mokronoške grajske gosposke in zvedela, da so okna v šoli že popravljena, učilnica opremljena s tablo, za revne učence pa nabavljene knjige. Poleg tega so uredili plačevanje šolnine, tako da jo starši plačujejo glede na premoženjsko stanje.

Krajevni šolski preglednik pa sploh ni bil zadovoljen. V poročilu, ki ga je za kresijo spisal 5. aprila 1817, je spet ponovil znane stvari o slabem šolskem posloplju in zahtevo za zvišanje učiteljevih dohodkov.

Kresija je odgovorila že 22. maja. Šolskemu pregledniku in tržanom je pohitela razložiti, da grajska gosposka res pobira stojnino na Žalostni gori, vendar zato, ker mora po kalkulacijski tabeli plačati stojnino v kataster. Verjetno pa na kresiji tudi sami niso preveč verjeli navedbam v svojem pisanju, sicer ne bi dodali, da se bodo sporni dohodki v bodoče stekali v občinsko blagajno, kjer bodo čakali, dokler zadeva ne bo pravno razčiščena. V zvezi z učiteljevo plačo je uradna kresija svetovala, naj denar začasno prispevajo starši šoloobveznih otrok, saj imajo na koncu koncev največ koristi od učitelja. Kresija je tudi odkrito podvomila v možnost, da bo trg Mokronog kdaj dobil iz šolskega sklada denar za ureditev svojih težav.

Šušter je kasneje poslal v Novo mesto tudi tole poročilo: *“Na podlagi ustnega naloga za izboljšanje učiteljevih dohodkov so trški posestniki izjavili, da pri teh slabih letinah ne morejo izboljšati učitelju kolekture, ki ostane zato nespremenjena. Pač pa odstopa trg svoje dohodke od pobiranja stojnine na Žalostni gori (letno 100 goldinarjev) za izboljšanje učiteljeve plače. Stojnina zadnjih treh let, v znesku 300 goldinarjev, pa naj se porabi za popravilo šolskega posloplja.”*

Prebrsano, bi lahko rekli, čeprav uboga učiteljska para ni imela kaj dosti od tega (še naprej si je morala pomagati sama). Morda je že v teh časih, gotovo pa v takih razmerah, nastala zgodbica, ki se je v raznih odsevih ohranila med ljudmi. Tale, ki sledi, je z Ančko Škofljančevo odraščala celo preko velike luže in se od tam po desetletjih v pismu Mici Koračinovi vrnila v Mokronog, čeprav ni nujno, da je nastala ravno tu.

Gospod župnik in učenik (tako so rekli učiteljem) nista samo dobro sodelovala pri vzgoji mokronoške podrasti, bila sta tudi izredna prijatelja. Nekega dne je župnik predlagal:

»Dragi moj, rodila se mi je imenitna zamisel, ki bo obema prinesla koristi.«

»Le na dan z njo!«

»Ker vam oblasti z denarjem bolj slabo plačujejo, in tudi z bero, kot slišim, Mokronajzarji niso kaj preveč radodarni, bi lahko nekaterim ponudili možnost, da svoje prispevajo s pomijami.«

»Pa menda ne mislite, gospod župnik, da bom pomije žrl!« je bil zgrožen učenik.

Gospod župnik je kar nekaj časa užival v prijateljevih občutkih, preden mu je do

konca razložil svojo zamisel.

»Oh, seveda ne! Kaj si pa mislite! S pomijami bi vzredili dva prašička, enega zame, drugega zase.«

Gospod župnik je spet neizmerno užival, saj je pričakoval natančno tako vprašanje, kot ga je učenik zastavil:

»Kje pa naj prašička dobim? Saj veste, da živim iz rok v usta!«

»Ravno zato! Jaz na sejmici kupim dva prašička, vi ju vzredite, in za božič bo mesar oba spravil v šunke in klobase. Enega zame, drugega za vas.«

To pa, to! Rečeno - storjeno.

Prašička sta dobro napredovala. Vendar učenik ni mogel čakati do božiča, zato je oba rejenca že prej doletela presnova. In prav čudna zadrega je začela kolcati po učenikovi sobi, ko se je prišel župnik pred božičem dogovarjati za čas kolin.

»O katerih prašičih pa govorite, gospod župnik?«

»O tistih, ki sem ju kupil za rejo.«

»O teh pa jaz prav nič ne vem!«

Gospod župnik dolgo ni mogel verjeti svojim ušesom, potem se je odločil:

»Veste kaj, gospod učenik, tole pa vseeno presega vse meje. Prijateljstvo gor, prijateljstvo dol, na sodnijo bova šla, naj vam dajo, kar vam pripada!«

Na dan, ko sta se morala zglasiti pri sodniku, je gospod župnik z zapravljivčkom zapeljal mimo učenikovega stanovanja. Učenik je stal med vrati. Bos.

»Obujte se in prisedite!« je župnik vrgel proti vratom. »Peljem vas zato, da boste vedeli, da nisem jezen na vas ampak na vaš greh!«

»Saj vem, da ste najboljši človek, obuti pa se vseeno ne morem, ker nimam čevljev!«

Kaj je kazalo drugega gospodu župniku, kot da je konja naravnal nazaj proti župnišću in učeniku pripeljal svoje čevlje.

Trški sodnik je mrko pogledal učenika in ga z najbolj strogim glasom vprašal, če je res, kar trdi gospod župnik.

»Gospod sodnik, naj tudi jaz najprej potrdim, da sva z gospodom župnikom najboljša prijatelja. Imamo pa vsi svoje napake. Tako gospoda župnika včasih zgrabi neka domišljija, v kateri trdi prav neverjetne stvari. Recimo to s prašički, ko trdi, da jih je kupil in sem jih jaz sam pojedel. Kakšna sramota zame! Ampak jaz gospodu župniku ne zamerim, ker vem, da tega ne dela namenoma. To menda kar samo pride.«

»Gospod učenik, se vam ne zdi, da tale trenutek vas grabi neka domišljija? Ali lahko to dokažete?« je bil hud sodnik.

»Že vidim, da mi ne verjamete. Ampak z mojim prijateljem se to res dogaja. Kar prime ga. Tudi danes ga nekaj drži. Naredite preizkus, gospod sodnik. Vprašajte ga na primer, čigavi so čevlji, ki jih imam na nogah. Gotovo bo rekel, da njegov.«

"Saj tudi so!" je tako gromovito potrdil gospod župnik, da je sodniku zaprlo sapo. Nekaj trenutkov je oba opazoval, potem pa začel tako nespodobno govoriti, da sta se župnik in učenik zaskrbljeno prekrizala preden sta zaprla vrata za sabo.

V prvih brazdah mokronoškega šolstva najdemo še priimke Šerko, Zadražnik, Palčič, Jurman, Drijani in Šerek. 1837. l. je nastopil Jožef Potokar.

Leta 1853 so staro šolsko poslopje vendarle porušili in na istem mestu sezidali enonadstropnico. Naslednje leto je v njej, to je hiša, ki se je najstarejši Mokronožani spominjajo kot »stara šola«, sicer pa je ni več, stekel pouk.

Velik korak v razvoju šolstva je prinesel zakon, ki je bil sprejet v dunajskem parlamentu 1869. l. pod naslovom "Načela za poučevanje v avstrijskih šolah". Šole so postale državne in deželne ustanove, nadzorstvo nad njimi je bilo organizirano z deželnimi, okrajnimi in krajevnimi šolskimi sveti, financiranje učiteljev je bilo naloženo deželnim oblastem, učitelj ni smel več opravljati cerkveniške službe, vodstvo šole je bilo

zaupano učitelju, ki je dobil naziv nadučitelj. Zakon je uvedel tudi nove učne vsebine: naravoslovje, zemljepis, zgodovino, nauk o geometričnih likih, petje in telovadbo. Te predmete so lahko poučevali le izobraženi učitelji laiki, medtem ko je katehet lahko poučeval le verouk.

1873. l. sta na šoli dobila zaposlitev Dragotin Kaligar in Amalija Regnard. Dve leti kasneje so enorazrednico razširili v trirazrednico. Učitelj Jožef Potokar je bil imenovan za nadučitelja. Leta 1879 je, po 42 letih službovanja v Mokronogu, odšel v pokoj. Za zasluge pri razvoju šole je bil odlikovan s srebrnim križcem s krono. Nasledil ga je nadučitelj Anton Gerčar. V Mokronog je bil premeščen iz Šentruperta, 1892. l. pa je po zapovedi dekreta odražal v Radovljico. Njegovo mesto je zasedel litijski nadučitelj Jernej Ravnikar, ki je l. 1903 v Mokronogu zaslužil pokojnino. Ravnikar se je tudi prvi ukvarjal z zgodovino mokronoške šole. Za potrebe pouka je sestavil posebno gradivo, v katerem je opisal Mokronog z okolico.

V tem času so v Mokronogu službovali(e) še Ana Bauer, Ernestina Clarici, Marija Mihel, Dragotin Trost, Janez Levec, Eduvard Vohinj, Ludovika Košenini in Amalija Donati.

Upokojenega upravitelja Ravnikarja je zamenjal nadučitelj Ludvik Fettich-Frankheim. V Mokronog je bil premeščen iz Postojne.

Leta 1890, ko so mokronoško trirazrednico razširili v štirirazrednico, je njen šolski okoliš obsegal vasi Mokronog, Bačje, Gorenjo vas, Sv.Križ in Križni Vrh ter Bruno vas iz tržiške občine, Gorenje, Srednje in Spodnje Laknice iz občine Trebelno in Hrastovico iz občine Šentrupert. Šolski okoliš je presegel nekaj čez 300 šolarjev, kar je pomenilo po 80 učencev na eno učilnico. Zato so morali uvesti dvoizmenski pouk.

Vedno številnejši šoloobvezni naraščaj je odgovorne glave prisilil v resen razmislek o novem šolskem posloju, tako resen, da so končno le naročili načrte, ki so bili 1904. l. odobreni. Potem je steklo. Maja istega leta so navozili na gradbišče gradbeni material, stavba je bila dograjena spomladi 1905 in že 18. septembra so z veliko slovesnostjo začeli s poukom.

Kar tukaj povejmo, kaj je 1940. l. o tej gradnji zapisano v šolski kroniki:

Ko je bilo povečano igrišče, je bilo odkopane in odpeljane veliko zemlje. V temeljnem zidu je bila med neoblikovanimi kamni kar zemlja ali pa luknje. Pokazalo se je, da so bili temeljni zidovi izvršeni zelo pomanjkljivo, brez betona in ponekod celo brez navadne malte. Letos je zabetonirano približno 1/4 obsega. Radi varnosti in radi vlage bo treba okrog in okrog poslopja odkopati zemljo in temelje (luknje) zadelati (zaliti) z betonom.

Nadučitelja Fetticha, ki je imel veliko zaslug, da so šolsko poslopje zgradili (in verjetno prav nobenih za slabe temelje), je 1908. l. pobrala tuberkuloza. Iz časa njegovega vodenja šole je vredno omeniti še dogodek, ki kaže na liberalno držo takratnega učiteljskega zbora. Sestavljali so ga Amalija Donati, Fani Čerov, Ludovika Košenini, Jožef Odlasek, Jožef Tratar in seveda Ludovik Fettich Frankheim. 1907. l. je mokronoški župnijski urad povabil učiteljski zbor k sprejemu knežškofa Jegliča, kar pa so vsi člani odločno odklonili. Svojo odločitev so obrazložili v pismu, v katerem, med drugim, zapišejo: *»Že mnogo let, posebno pa zadnji čas, piše krščansko oziroma klerikalno časopisje na način, ki mrgoli napadov na šolo in obče na vse učiteljstvo. Ljudstvo je po tej pisavi tako posurovelo, da noče več poznati nobene avtoritete, sklicujoč se vedno kaj piše 'Slovenec' in 'Domoljub'. Ker smatra učiteljski zbor prevzvišenega knežškofa, ki bi lahko jednim migljajem ustavil tako (sramotečo učiteljev, šole) pisavo krščanskih listov, ki nas sramotijo, grdijo in ščuvajo ljudstvo naravnost do upora proti šoli in dalje, ker smatra učiteljski zbor prevzvišenega nadškofa kot glavo one politične stranke, koje načelnik se je izrazil, da raje razbije deželni zbor, nego privoli izboljšanje učiteljskih plač, isti načelnik je dalje izjavil, da naj učitelji svoje kosti*

numerirajo, ko pridejo na kakšen shod, dalje se je izrazil, da je šola prekletstvo... Očigled navedenim dejstvom, bi bila velika hinavščina, ako bi učiteljski zbor z veseljem in častjo sprejel presvetlega knežškofa.»

Pokojnega nadučitelja Frankheima je začasno nadomestil mokronoški rojak Josip Tratar. Naslednje leto je bil na njegovo mesto imenovan Ivan Pirnat.

Nadučitelj Pirnat je bil gotovo človek, ki je v mokronoško rast prispeval toliko svoje ustvarjalne osebnosti, da bi zaslužil posebno mesto v spominu. Bil je odličen organizator in pedagog. Pred šolskim poslopjem je na prej zanemarjenem prostoru z učenci uredil lep park s cvetjem in okrasnim drevjem. Za poslopjem je nastal vzoren sadni vrt, kjer je kmečko mladino seznanjal s skrivnostmi naprednega sadjarjenja in drugimi kmečkimi opravili ter čebelarjenjem. V šolski kroniki beremo, da so 1911. l. prekopali zapuščeno zemljo na južni strani šolske stavbe, zasadili 5 kanadskih renat, 20 nizkodebelnih hrušk, 7 akacij, 7 španskih bezgov, 20 vrtnic, 2 grmiča jasmina. Kot začetek drevesnice so učenci sami zasadili in cepili 244 sadik. Med počitnicami so postavili drvarnico, v šolski hodnik pa odprto omaro z razstavljenimi učili, kar je bilo za tisti čas več kot napredno. In tako vsako leto nekaj, 1913. l. so recimo posadili tudi 50 trt in lipo.

Če bi Pirnata opisovali z današnjim izrazoslovjem, bi verjetno rekli, da je bil pravi profesionalec, saj dogodkov ni prepuščal naključju. Za pot, ki jo je zastavil, se je ves čas tudi sam trdo izobraževal. Kar nekajkrat si je od nadrejene oblasti izprosil večmesečni dopust, da je lahko na višjih šolah obiskoval tečaje iz kmetijstva, risanja, trgovskih in podobnih predmetov. K temu je spodbujal tudi druge učne moči v mokronoški šoli, obenem pa skupaj s krajevnimi veljaki ustvarjal vzdušje za ustanovitev šole, ki bi obrtniškemu podmladku Mirnske doline širila obzorje. 19. marca 1913 je bilo prizadevanje nagrajeno z odlokom deželne vlade v Ljubljani, s katerim je Mokronog dobil dovoljenje za ustanovitev obrtniške nadaljevalne šole. Že jeseni je bilo vse nared. Pouk se je odvijal v prostorih ljudske šole in z domačimi učnimi močmi.

Nadaljevalna obrtna šola je 1927. l. zaradi finančnih težav, žal, izdihnila.

Seveda je treba povedati, da zaradi obrtne šole pouk v ljudski šoli ni trpel. Še več. Uspešnost kolektiva, pritisk lokalne oblasti, ki je podpirala Pirnatove ideje, in vedno večje zanimanje za znanje je prepričalo odgovorne šolske oblasti, da je šola po korakih prišla do osemletke, kar se je zgodilo leta 1919. Leto kasneje se je v mokronoški šoli prvič poučevala francoščina in italijanščina. Oba jezika je, ob drugih predmetih, poučeval Pirnat.

Za svoje delo je bil nadučitelj Pirnat (in kolektiv) večkrat pohvaljen in tudi odlikovan. 1918. l. je bil deželni šolski nadzornik, dr. Mihael Opeka, tako zadovoljen pri nadzornem ogledu šole, da je šolo v uradnem zapisniku imenoval »Musterschule«.

Toda tudi ta zgodba, kot mnoge druge, ima lepotno napako. Imenuje se spor z župnikom Bukowitzem.

Septembra 1919. l. je Pirnat prosil župnika, naj v nedeljo, 14. 9. oznani začetek pouka in, kot je bilo takrat običajno, daruje sveto mašo s klicanjem svetega Duha. Zgodilo se je tako, da je začetek pouka oznanil občinski sluga in to šele naslednjo nedeljo, maše s klicanjem svetega Duha pa tistega leta ni bilo. Seveda je bilo vse skupaj zelo moreče za šolo. O ozadju dogodka brez primere lahko samo ugibamo. Verjetno je bil samo posledica niza nasprotij v njunih odnosih, morda pestovanih z najbolj človeškim ljubosumjem: Pirnatov ugled je vendarle segal (pre)daleč čez robove nadučitelja in ni puščal kaj dosti prostora za vplivnost cerkvenega uradnika. Šolo je usmerjal v vzpodbujanje obrtne dejavnosti in kmetijstva, povezal jo je z delovanjem Sokolov itd., kar župniku gotovo ni bilo všečno. Resnici na ljubo pa ne gre prezreti tudi nekaterih potez, ki namigujejo, da je bil Pirnat precej konfliktna osebnost. Kakorkoli že, nesoglasje je dobilo svoj odmev v šolskem svetu, katerega član je bil župnik Bukowitz, in našlo ga je tudi v

Pirnatovem delu: začel ga je zanemarjati. Vse skupaj je pripeljalo do njegove premestitve v Žužemberk. Dolžnosti šolskega upravitelja na mokronoški šoli je bil razrešen na seji krajevnega šolskega sveta 9. 6. 1925.

Zadeva Bukowitz - Pirnat pa s tem še ni bila končana. Pirnat je v času upraviteljevanja šolo zadolžil za 16.000 din. Upnica je bila Učiteljska tiskarna, ki je poravnava dolga zahtevala od krajevnega šolskega sveta. Ta o tem ni hotel nič slišati in je vse prevabil na Pirnata. Tiskarna je zato zadevo izročila sodnim mlinom. Na okrožnem sodišču v Novem mestu so razsodili v korist krajevnega sveta, na prizivnem sodišču v Ljubljani so dali prav tiskarni in ko so na šolskem krajevnem svetu sklenili, da bodo zadevo preverili še na revizijskem sodišču v Zagrebu, se je šolski odbornik župnik Bukowitz, ki je imel v šolskem svetu na skrbi blagajno, nenadoma odločil za odstop. Dejanje je šolski svet pognalo v ponovno domačo analizo zadeve župnik-upravitelj. Zakaj so se potem odločili najeti posojilo, da bi tiskarni poravnali dolg in ne za postopek na revizijskem sodišču v Zagrebu, lahko spet le ugibamo.

V tem času so (nekateri le leto, dve, drugi celo obdobje), poleg že imenovanih, učili še Mimi Bernot, Tončka Brinšek, Roza Gosak, Frida Lužar, Vida Heferle, Antonija Randl, Roza Mejak, Vida Kovačič, Jakob Gospodarič, Josip Tratar, Vida Soklič, Edmund Turnher, Ladislav Vanič, Emilija Ažman, Alfonza Babnik, Marija Dolžan, Joža Ahačič, Minka Perko...

Ja, tudi gospodična učiteljica Minka Perko.

Od 1919 tja do 1957 je mokronoškim generacijam vlivala v glavo in srce Trubarjevo in ostalih imenitnikov dediščino. Koščena ženska, strogih oči, ki niso znale potemneti v mlakužo zamere, filigransko urejena in zravnane postave, kljub ogromnemu cekarju iz ličkanja, v katerem je dan na dan nosila domov šolske naloge in jih zjutraj, pregledane in popravljene, vračala v šolske klopi. Nesrečniki, ki so ji popili preveč rdečila, so morali ostati po pouku. Bili so zaprti. Vendar skupaj z njo in z napakami. Vsak dan tako, dokler se napake niso naveličale.

Samo da je že konec! so se oddahnili ob zaključnem spričevalu. Vsi. Le napake so se vedno vračale na začetek. K drugim generacijam. In Minka.

Kasneje so se spet vračali. Iz meščanskih, obrtnih, srednjih in visokih šol. In s kmetov. In tovarn. Pa cestarji. Čevljarji. Mizarji. Peki. Kakšen oficir. Kakšna učiteljica. Kakšen takšen. K Minki. Kar tako. Kot se pride včasih zadovoljen kupec pohvalit nazaj v trgovino, češ, pri vas sem res dobro kupil! Prej sploh nisem vedel.

V pajčevine spomina, raztrešene po mokronoški latvici in po širnem svetu, kjerkoli so se razhodili njeni učenci, pa so se ujele prijaznice, ki še vedno svetlikajo kot kapljice rose v vresju svežega jutra.

Izberimo eno.

Bližje šoli je prihajal, bolj tesno mu je bilo. Saj ne more spet reči, da je zaspal. Vse druge izgovore je že zdavnaj porabil. Preklete, le zakaj morajo stanovati samo petnajst minut stran od šole? Pavlu, ki pešači uro in pol v eno smer, učiteljica vedno verjame, čeprav se včasih tako zlaže, da se kar kadi. Pred dnevi je zamudo opravičil tako, da je nahrbtnik s pretežkimi šolskimi potrebščinami obesil na železniško zapornico. To je bilo tako novo, da je Perkočka, kot so jo v pogovornem jeziku imenovali, kar zastrigla z ušesi:

»Kam praviš, Pavle, da si obesil nahrbtnik?«

»Na zapornico. Ko sem pridiral po poti, je bila spuščena. Res bi lahko spodlezel, toda takrat sem se spomnil, da ste nas vi učili, kako je to nevarno. Smrtno nevarno!«

Tu se je Pavlu zazdelo, da je ujel pravo smer, zato je pomenljivo pogledal po razredu in se nazadnje prikupljivo nasmehnil še učiteljici. Vendar se ni dala pretentati s tako prozornim dobrikanjem.

»In potem, ko si se spomnil, da je smrtno nevarno?«

»Potem sem čakal, da bo pripeljal vlak.«

»Zakaj si pa nahrbtnik obesil na zapornico?«

»Zato, ker je težak. Če bi ga dal na tla, bi se umazal.«

»Aha. In potem?«

»Potem je pripeljal vlak in še preden je zadnji vagon odpeljal mimo, je zaporničar dvignil zapornico skupaj z mojim rukzacom...«

»Nahrbtnikom, Pavle!«

»...nahrbtnikom. Potem sem čakal na naslednji vlak.«

»Zakaj pa nisi zaporničarja prosil, da bi spustil zapornico?«

»Zaporničar je en zelo hud stric. Velike brke ima in jabolčnik pije. Moj ata pravi, da so taki, ki pijejo jabolčnik, najhujši!«

»Potem bo že res, če tako pravi.«

Samo to. Nobenih pridig, celo tega mu ni rekla, naj gre drugič vseeno malo prej od doma. Tako je to, če si prvi nekaj izmisliš! Vsak nima te sreče. Tudi možnosti ne. Na njegovem kilometru poti ni nobenih zapornic in se sploh nič posebnega ne more zgoditi.

Še vedno brez ideje, je pred vrati učilnice sezul čevlje in vstopil.

»Zdravo!«

»Škoda, da si se sezul!«

Glas ga je popolnoma zmedel. Preveč prijazen je bil za to priložnost. Navadno se je, kadar je zamudil, pred njim odprla votla tišina in so vsi samo nestrpno čakali, kako bo padel vanjo. Zato je otrpnil med vrati kot miška, ko jo doseže hipnotičen pogled strupenjače. Medtem je učiteljica v svojem ogromnem cekarju poiskala denarnico in mu ponudila bankovec.

»Tri kilograme žabje volne boš prinesel.«

»Kakšne barve?« se je v trenutku oprjel naročila, kot bi se bal, da se bo učiteljica premislila. Namreč to, da je koga poslala v trgovino, ni bilo nič nenavadnega, nenavadno je bilo, da je poslala njega in ne kake vzorne odličnjakinje.

»Zelene vendar!«

Celo čevlje je pozabil obuti, tako je stekel. Sicer pa je tisto leto pomlad pohitela in je bilo že precej otrok bosih. Malo tudi zato, ker so čevlje čez zimo prerasli ali ponosili.

Trgovski vajenec se ni in ni mogel načuditi naročilu, stari trgovec pa je takoj vedel za kakšno robo gre.

»Veš kaj, pobček, takole bomo naredili. Učiteljici Minki boš povedal, da žabje volne trenutno nimamo, imamo pa nadomestek, ki je še boljši.«

Izginil je nekam zadaj in se čez čas vrnil z debelušno papirnato vrečko, kake dva kilograma težko.

»Povej ji, da lahko vrne, če ne bo zadovoljna!«

Tekel je nazaj, vesel dneva, ki se je tako lepo izvil iz grdega jutranjega primeža. Toda takoj, ko je vstopil, je opazil, da nekaj le ni čisto tako kot bi moralo biti. Učiteljica je bila prej presenečena, kot hvaležna, in tudi sošolci so bili nenavadno pozorni, ko je zelo počasi odpirala vrečko. Nekaj časa je strmela v vsebino, vmes iznad očal pogledovala vanj, kot bi ga ocenjevala, in nazadnje rekla, naj se pobere v klop. Potem je šla od klopi do klopi in iz vrečke delila prave, pravcate bonbone. Vsakemu po pet. Tudi njemu.

Gledali so jih z rokami na hrbtu, saj so bonbone poznali bolj po pripovedovanju kot zares. V tistih revnih časih še zobozdravniki niso poznali nobenega stavka, ki bi se spotikal ob trde in pisane sladkorčke.

»To bo še za drugič!« je odločila učiteljica Minka Perko in spravila vrečko v cekar. »Sedaj pa ližite! Bonboni so pravi, čeprav je danes prvi april!«

Za Pirnatom je upraviteljske posle prevzel Pavel Herbst, ki je bil 1936. l. premeščen v Cerklje. Začasno ga je nadomeščal Andrej Zupančič, dokler ni bil za upravitelja imenovan Friderik Hegler (zasebno se je menda podpisoval Fritz Hogler,

verjetno zato, ker je bil kočevski Nemeč). Ob prevzemu poslov, borih dvanajst let po odhodu nadučitelja Ivana Pirnata, takole zapiše v šolsko kroniko:

Šolsko poslopje je v zelo zanemarjenem stanju. Klet sploh ni uporabna, ker se po vsakokratnem večjem deževju napolni z vodo, ki zamaka zidovje do nadmetrske višine. Premalo je stranišč. Gnojnica se pretaka v bližnji šolski vodnjak, tako da vsebuje voda razen gnojnice tudi še različne kale in da torej šolska voda glasom analize po higijenskem zavodu v Ljubljani ni pitna. Igrišče je za 420 otrok premajhno. Po steni majhne shrambe poleg kuhinje se cedi seč iz straniščne cevi, kar povzroča neznosen smrad. Vrata in okna so razrahljana, okna deloma brez šip, okno v stranišču je zabito kar z deskami. Šolski vrt je zanemarjen do skrajnosti. Ograja leži deloma kar po tleh. Vsled tega imajo ljudje neoviran dostop na šolski vrt in k vodnjaku, kamor so si hodile ženske po poljskem delu umivat umazane noge.

Disciplina šolske mladine je pod vsako kritiko. Pouk ni na željeni višini, ker je po skoraj vseh razredih preveč repetentov. Pogrešam ono tesno povezanost med šolsko mladino in učiteljstvom, kakor tudi med učiteljstvom in starši, ki je neobhodno potrebna za šolski pouk.

Šolski otroci uživajo preveč alkohola. Tako je n.pr. šolska mladina 4. osnovnega razreda popila dnevno povprečno 18 (osemnajst!) litrov vina, razen žganja!

Bajtarjeva žena Meserko je svojemu pijanemu možu kratkomalo glavo odsekala. Več šolodolžnih otrok te nesrečne družine pride zato na občino.

Dovolj poguma in dela bo treba, če hočemo popraviti, kar se popraviti še da.

Žal, upravitelj Hegler ni zmogel. Celó sam sebi je ušel z vajeti. Naslednje šolsko leto je bil suspendiran in premeščen, ker je »štirinajstletno učenko tipal po prsih, ji segel z roko pod krilo ter jo otipaval po bedrih.«

Upraviteljske posle je spet prevzel Andrej Zupančič in s tem bremenom dočakal vojno. Kot mokronoški kronist jo je v živo začutil med šolskimi počitnicami 1940. Iz Ljubljane so 1. julija pripeljali v Mokronog 68 dečkov in jih nastanili v šolski stavbi. Ležali so na slamnjačah, položenih po tleh, njihovi učitelji pa na zločljivih železnih posteljah. 9. avgusta je dečke zamenjala 55 glava skupina deklic. Glede na način transporta otrok, izvajanje programa med letovanjem in samim načinom življenja v tem času, je Zupančič sklepal, da je bil pravzaprav priča poizkusni evakuaciji. Odgovorna skrb države, bi lahko komentirali, če ne bi vedeli, da je potem, med napadom fašistično-nacistične vojske, država pozabila na svoje ljudstvo, ki se je organiziralo samo, kakor je vedelo in znalo.

Napis LJUDSKA ŠOLA na pročelju mokronoškega vodnjaka znanja je bil kmalu nasilno preveden v tuj jezik.

Iz te stavbe se je 4. 9. 1976 pouk preselil v novo poslopje, starka pa od tedaj služi industriji.

Kdo ve, če ji je to všeč?

Za konec tega poglavja se spomnimo še, da so za vsako učilno zidano, ne glede na čas in družbeno politični sistem, najbolj pomembni rezultati in uspehi. Tako tisti, ki jih opazijo šolski inšpektorji in statistike, še bolj tisti, ki se potem plemenitijo in bogatijo v nadaljnjem letu skozi nova in nova spoznanja, ko nekatera zažarijo močno in visoko, da se v njihovi luči okopa vsa dolina, pokrajina, domovina... Kje je v tem smislu Mokronog? So zrasli v tem kraju ljudje, ki so prispevali nekaj več?

Omenimo vsaj nekatere.

JANEZ STREL, pesnik, rojen v Mokronogu 1790, umrl v Trebnjem 1847. Kot kaplan, vikar in župnik je služboval po raznih krajih Slovenije. Bil je zelo razgledan in je obvladal celo vrsto jezikov. V slovenski literarni zgodovini je žal ohranjen samo s pesmijo

POPOTNIK

Popotnik pridem čez goro,
od doma vzamem še slovo
in kamor se oko ozre,
povsod se mi nov svet odpre.

Tud tukaj sonce gre okrog,
dolino vidim, hrib in log;
pa naš hrib lepše zeleni
in sonce naše bolj blešči.

Tud tu cveto cvetličice,
po njih šume čebelice;
pa naših rož je lepši cvet,
čebelic naših slajši med.

Skoz mesta hodim in vasi,
povsod drugač se govori;
jaz, tujc, nikogar ne poznam
in sred ljudi povsod sem sam.

Prijatli se objemajo,
pojejo, si napivajo;
jaz grem po poti tih mem njih,
vse prazno v prsih je mojih.

Dežela ljuba, kje ležiš,
ki jezik moj mi govoriš,
kjer znanci moji še žive,
prijatli moji v grobu spe?

Zdihujem, prašam vedno: kje?
Prijatli, k vam želi srce;
peruti imeti si želim,
da k vam domov ko ptič zletim.
(1836)

IVAN GUTMAN, rojen v Mokronogu 18. 6. 1808, umrl na Zgornjem Jezerskem 6. 9. 1875, je bil politik. Leta 1847 je bil imenovan za prvega magistratnega svetnika v Ljubljani in bil večkrat namestnik ljubljanskega župana. Aktiven je bil pri organiziranju ljubljanske garde, na pobudo Slovenskega društva je dal ljubljanskim ulicam pripisati slovenska imena (prej so bila samo nemška), leta 1848 je sestavil prošnjo cesarju za ustanovitev univerze in realke v Ljubljani in leta 1861 še za ustanovitev višje realke. Zavzemal se je za izsuševanje ljubljanskega barja, za ustanovitev kreditnega zavoda za mala posestva in deželno zavarovalnico proti ognju v Ljubljani. Od leta 1861 do 1866 je v deželnem zboru zastopal Ljubljano in se zavzemal za enakopravnost Slovencev. Povejmo tudi, da je bil 1849. l. imenovan za častnega meščana ljubljanskega.

IVAN ŠAŠELJ, zbiratelj ljudskega izročila je bil rojen 13. 5. 1859 v Mokronogu, na Frengi. V Ljubljani je končal bogoslovje in službena pot ga je l. 1885 pripeljala za župnika v Adlešiče, kjer je ostal 37 let. Raziskoval je cerkveno in krajevno zgodovino ter zbiral ljudsko blago, predvsem iz Bele krajine. V razne časopise in revije je napisal čez

170 člankov ter več knjig. Njegovo delo je bilo opaženo celo na Dunaju, saj ga je Osrednja komisija za ohranjanje zgodovinskih spomenikov leta 1887 imenovala za dopisnega člana. Za Deželni muzej v Ljubljani je zbiral ljudska oblačila, vezenine in druge predmete iz Bele krajine. Odlikovan je bil z Zlatim zaslužnim križcem s krono. Upokojenska leta je preživel v Šentlovrencu in tam 15. 10. 1944 tudi umrl.

FRAN KSAVERIJ DEV je bil orglarski mojster. Luč sveta je ugledal v Mokronogu 2. 9. 1834. Nekaj časa je izdeloval orgle v Sevnici, potem se je odselil v Ljubljano, kjer je 18. 12. 1872 umrl. Njegove orgle so slovele po mehki uglašenosti in neverjetno odzivni mehaniki. Veliko slovenskih cerkva se je ponašalo z njimi.

VIKTOR GRČAR, pedagog in politični delavec. Iz Mokronoga, kjer je 11. 4. 1881 prvič zadihal, ga je želja po znanju pripeljala v Ljubljano. Končal je učiteljsko. Prva svetovna vojna ga je porinila v rusko ujetništvo, od koder je kot prostovoljec odkorakal na solunsko fronto. Aprila 1919 je postal šolski upravitelj v Mariboru. Dve leti kasneje je kandidiral na občinskih volitvah in bil izvoljen za prvega župana v Mariboru. V treh letih županovanja je vplival zlasti na preusmeritev mariborske industrije, komunalni razvoj mesta in utrditev kulturnih ustanov. Julija 1941 ga je okupator z družino izgnal v Srbijo. Umrl je v Čačku, 6. januarja 1942.

Pravnik OTON PAPEŽ se je rodil v Mokronogu 14. 4. 1867, umrl v Ljubljani 12. 1. 1940. Na Dunaju je doktoriral iz prava in delal v sodstvu po raznih krajih v Sloveniji. 1910. l. je bil imenovan za deželnosodnega svetnika, osem let kasneje pa za višjega deželnosodnega svetnika in predsednika deželnega sodišča v Ljubljani. Slovel je kot strokovnjak za civilno pravo.

Ob poti proti Žalostni gori stoji hiša z vzdano ploščo, na kateri piše: »V tej hiši je živel in ustvarjal svoja najlepša dela akademski kipar, slikar, rezbar in fotograf JOŽE PLETERŠEK, 1876 - 1956.« Rojen je bil v Krmelju, vendar se je že kot otrok s starši preselil v Mokronog. Svoje znanje je nabiral v obrtni šoli v Ljubljani, prakso opravil pri kamnoseku Feliksu Tomanu in kiparju Rovšku, pet let delal v Gradcu, nato odšel na izpopolnjevanje v München, na akademijo za upodablajočo umetnost. Med drugim je klesal portal zagrebške stolnice, za cerkev v Teharjih je izklesal dva kipa v naravni velikosti, ustvaril kip Matere božje za kapelo v Češnjicah na Gorenjskem... najraje pa se je prepuščal rezbarjenju.

ANTE KORNIC, rojen v Mokronogu 1. 12. 1892, umrl v Ljubljani 14. 4. 1973, fotograf. S fotografijo se je ukvarjal amatersko. Bil je dve leti (1950-52) fotograf pri Triglav filmu. Leta 1958 je postal častni član Društva oblikovalcev Slovenije. Zelo pomemben je njegov prispevek k razvoju planinske fotografije.

DANIJEL SMREKAR (Mokronog, 21. 7. 1915 - Ljubljana, 10. 8. 1992), konstruktor, statik. Diplomiral je na Tehnični fakulteti v Ljubljani. Med leti 1946 in 1976 je bil glavni statik pri Slovenija projektu v Ljubljani. Ukvarjal se je z dvoranskimi stavbami iz ojačenega betona. Projektiral je prve lupinske ojačenobetonske nadstreške na ljubljanski železniški postaji ter večetažne skelete iz ojačenega betona: Radiotelevizija, Klinični center in bežigranski poslovni center - vse v Ljubljani. Njegovi najpomembnejši dvoranski objekti pa so: tri Litostrojeve dvorane, Tovarna močnih krmil in dvorana tovarne elektronike v Pržanju v Ljubljani, tovarna pnevmatik Sava in Tekstilindus v Kranju, hladne valjarne in predelovalni obrati na Jesenicah, livarna v Kidričevem, Impol v Slovenski Bistrici, jeklarna v Štorah, hala v TAM-u v Mariboru, Elanove dvorane v Begunjah, Tomos v Kopru, Novoles v Straži pri Novem mestu in še.

RAFAEL AJLEC, Mokronog, 29. 8. 1915 - Ljubljana, 11. 12. 1977, glasbeni pisec in pedagog. Bil je urednik za komorno glasbo pri RTV Ljubljana, kjer je posvečal posebno skrb oddajam s skladbami slovenskih avtorjev. Na pedagoški akademiji v Ljubljani je predaval glasbeno zgodovino. Kot glasbeni kritik se je odlikoval po klenih in nepristranskih sodbah. Sodeloval je pri Muzički enciklopediji Jugoslovanskega

leksikonografskega zavoda in pri Slovenkem biografskem leksikonu. Svoje znanstveno delo je usmeril predvsem v proučevanje J. Gallusa.

GOJMIR DEMŠAR, Mokronog, 21. 10. 1915, pianist in glasbeni pedagog. V Ljubljani je končal pravo, na konservatoriju v Trstu pa klavir. Po letu 1945 je bil v Trstu vodja glasbenih oddaj na radiu, nato vodja glasbenega oddelka koprskega radia, od leta 1949 do 1976 pa ravnatelj tržaške Glasbene matice. Deloval je kot koncentrant, kritik in publicist.

NACE MAJCEN - TARAS (Mokronog, 2.5.1919 - Ankaran, 6. 11. 1985), vojaški politični delavec, nosilec partizanske spomenice 1941. Po kapitulaciji jugoslovanske vojske, leta 1941, je organiziral odbore OF v Mirnski dolini, bil politični komisar Krškega odreda, Vzhodnodolenjskega in Zapadnodolenjskega odreda, 18. divizije ter vodja personalnega odseka pri 7. korpusu. Nazadnje je bil pomočnik sekretarja za notranje zadeve SR Slovenije.

Iz Brune vasi je doma MILAN RIJAVEC, rojen 5. 6. 1922, slikar in likovni pedagog. Diplomiral je na Likovni akademiji v Ljubljani, nato je bil sedemnajst let likovni pedagog na gimnaziji v Trbovljah, od leta 1977 živi v Ljubljani. Umetnostni zgodovinar in likovni kritik Milček Komelj (nekateri Mokronožani vedo povedati, da je bil v otroštvu tudi Mokronožan) o njem med drugim zapiše: "Rijavec sodi v krog oblikovno sorodnih revirskih slikarjev, ki so po vojni vnesli v slovensko slikarstvo trpko neidilični tip t.i. industrijske krajine."

Mokronožan je bil tudi SLAVKO ŽNIDARŠIČ (11. 4. 1925 - 28. 1. 2000), harmonikar in skladatelj razigranih plesnih skladbic (valček, fox, swing, slow). Prva glasbena znanja je kot otrok ekonomskih emigrantov nabiral v Franciji in na raznih tekmovanjih osvajal laskava strokovna priznanja. Vendar je bil poklic glasbenika preveč tvegan, zato so ga starši usmerili v računovodstvo. Glasba je vseeno ostala njegova ljubezen. Po vrnitvi v domovino je veliko nastopal na raznih prireditvah, samostojnih koncertih, bil večkrat gost v Francoskem centru v Ljubljani, sodeloval pri raznih projektih, denimo z Borutom Lesjakom pri projektu "Edith Piaf". Na gramofonski plošči ga najdemo v družbi s pihalnim orkestrom Francija Puharja s skladbo Princ mojih sanj, za katero je besedilo napisala Mokronožanka Barica Videčnik, pela pa jo je Majda Renko. Izdal je tudi samostojno ploščo in tik pred koncem svoje poti še avdio kaseto "Pariška harmonika". S tv ekranov se je Slovencem predstavil v samostojnem večeru, za slovensko nacionalno radijsko hišo pa je posnel čez 200 skladb.

Baletnega plesalca in koreografa JANEZA MEJAČA (Mokronog, 30. 5. 1936) smo srečali že kot koreografa pravljic Vidov ples in Sejem. Uveljavil se je predvsem kot plesalec nosilnih vlog v klasičnih baletih: Princ v Trnuljčici in Labodjem jezeru P.I.Čajkovskega, Albrecht v Giselle A. Adama, Carjevič Ivan v Ognjeni ptici I.F.Stravinskega, Romeo v Romeu in Juliji S.S. Prokofjeva in P.I.Čajkovskega, Colen v Navihanki Anonimusa; nepozaben je tudi v karakternih vlogah Otelo v Beneškem zamorcu B.Blacherja in Hamlet v istoimenem baletu istega avtorja, ter v naslovni vlogi v Čudežnem mandarinu B. Bartoka. Eno sezono je bil baletni solist v Goteborgu. Sedaj se ukvarja s koreografijo dramskih in televizijskih predstav, ter s pedagoškim delom. V letih med 1981-85 je vodil baletni ansambel SNG v Ljubljani.

ANICA ZIDAR, pisateljica, se je rodila 29. 8. 1936 v Martinji vasi, za lučaj stran od Mokronoga. Osnovno šolo je obiskovala v Mokronogu, gimnazijo z veliko maturo je opravila v Novem mestu, diferencialne izpite pa na Učiteljskišči v Novem mestu. Po poklicu je razredna učiteljica. Poučevala je v Mokronogu, kjer je 1990 dočakala upokojitev. Njene zgodbe in črtice so objavili Dolenjski list, Kmečki glas, Otrok in družina, Naša žena, Rodna gruda, Zdravje, Samorastniška beseda, Rast, Sodobna pedagogika, Prosvetni delavec, Vzajemnost. V Kmečki knjižni zbirki so izšla dela UMIRAJOČA KMETIJA (1975), STRASTI V GRAPI (1977), ZAČUTILA SEM TVOJO

LJUBEZEN (1980), POMLADNE VODE (1982), SENCE NA MAVRICI (1985) in PRIDI K TOLMUNU (1989). Pri založbi DRUMAC Maribor je 1999 izšla knjiga ZAPOJ, GOLOBICA BELA.

Z Mosta je hodil v mokronoško osnovno šolo geograf, zgodovinar in politik LOJZE PETERLE (rojen 5.7.1948 v Čužnji vasi). Na parlamentarnih volitvah aprila 1990 je bil izvoljen za republiškega poslanca in kot predsednik SKD (Slovenski krščanski demokrati), najmočnejše stranke v koaliciji Demos, postal predsednik IS Skupščine Republike Slovenije oziroma prvi predsednik vlade v samostojni Sloveniji (do maja 1992). Bil je tudi zunanji minister. Je avtor ali soavtor preko 100 člankov, ocen in raziskovalnih nalog s področja svoje stroke in politike. Odlikovan je z zlatim častnim znakom Republike Slovenije in papeškim odlikovanjem vitez Pijevega reda z velikim križem.

Akademski slikar MITJA BERCE se je rodil 24. 3. 1959. Po končani osnovni šoli v Mokronogu in diplomu na Srednji kmetijski šoli v Novem mestu, se je vpisal na Akademijo za likovno umetnost v Ljubljani, kjer je diplomiral pri prof. Janezu Berniku in potem končal še slikarsko specialko pri prof. Gustavu Gnamošu. Leta 1984 je postal član Društva slovenskih likovnih umetnikov. Živi kot samostojni umetnik v Slepšku pri Mokronogu. Samostojne razstave: 1984 - Čačak (Srbija); 1985 - Rovinj (Hrvaška), Pazin (Hrvaška), Trebnje; 1989 - Dolenjska galerija, Novo mesto, Galerija Equrna, Ljubljana, Galerija Loža, Koper, Centro Cultural "No se lo digas a nadie", Madrid (Španija); 1990 - Galerija likovnih samorastnikov Trebnje, Pokrajinski muzej, Ptuj, Patronato municipal de mostoles, Madrid (Španija); 1991 - KUD France Prešeren, Ljubljana; 1992 - Casa Veneta, Muggia/Milje (Italija), Lamutov likovni salon, Kostanjevica na Krki; 1994 - Galerija Labirint, Ljubljana. Skupinske razstave: 1981 - Razstava študentov ALU v mestni galeriji, Ljubljana; 1982 - Risbe študentov ALU v Poslovnem centru Iskra, Ljubljana, XVI. slikarska kolonija mladih v Ivanjici (Srbija), Razstava študentov ALU v Mestni galeriji, Ljubljana; 1984 - Novi člani ZDSLU v Galeriji ZDSLU, Ljubljana; 1987 - XIV. bienale mladih v Moderni galeriji, Rijeka (Hrvaška); 1989 - XV. bienale mladih v Moderni galeriji, Rijeka; 1990 - Bienale skulpture in slikarstva, Pontevedra (Španija); 1991 - Razstava natečaja sodobnega slikarstva v Muzeju, Pontevedra (Španija); 1993 - Sodobna slovenska umetnost, M.K. Čiurlionis Art Museum, Kaunas (Litva); 1994 - 14+1, pluralizem osemdesetih in neomodernizem devetdesetih let v Sloveniji v Jiangsu Art Gallery, Nanjing (Kitajska); 1999 - Pogled 1 VIEW v Galeriji Božidar Jakac, Kostanjevica na Krki.

Stane Peček